

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Peryfrazy w środkach masowego przekazu : (na materiale prasy polskiej i rosyjskiej)

Author: Ewa Straś

Citation style: Straś |Ewa. (2001). Alegorie. Peryfrazy w środkach masowego przekazu : (na materiale prasy polskiej i rosyjskiej). W: P. Czerwiński, M. Borek (red.), "Konfrontacja języków słowiańskich na poziomie leksyki, słowotwórstwa i składni" (S. 102-110). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Ewa Straś

Katowice

Peryfrazy w środkach masowego przekazu (na materiale prasy polskiej i rosyjskiej)

Każdy, komu sążone parać się piórem, wie, jak często staje wobec potrzeby użycia jakiegoś zamiennika. Z jednej strony jest to podyktowane zasadami stylistyki wymagającymi od piszącego niepowtarzania tych samych słów, z drugiej strony autor, zobligowany nadrzędną zasadą maksymalnej precyzji wypowiedzi, niejednokrotnie znajduje się w sytuacji, kiedy potrzebne mu są specjalne środki wyrazu, zawierające większą dawkę emocji, potęgujące wyrazistość tekstu, aktualizujące wypowiedź. Wówczas z pomocą przychodzi peryfrazą. Definicja peryfrazy, którą znajdujemy w słownikach, charakteryzuje to zjawisko jako figurę stylistyczną, której istota zawiera się w rozbudowanym opisie jakiegoś przedmiotu, pojęcia, zjawiska poprzez wskazanie jego cech istotnych w danym kontekście i sytuacji¹. Oczywiście wybór tych cech należy do autora peryfrazy, który dokonuje w ten sposób pewnej oceny. Jak pisze M. Głowiński: „Peryfrazą zachowuje pozory obiektywności, tworzy iluzję, że traktuje przedmiot li tylko analitycznie, że ujawnia właściwe mu cechy. W istocie jest jednak domeną interpretacji, służy bowiem narzuceniu pewnej wizji przedmiotu.”²

Literatura dotycząca problemów peryfrazy prezentuje się nader skromnie. W języku polskim są to przede wszystkim niewielkie fragmenty więk-

¹ Zob. *Русский язык. Энциклопедия*. Ред. Ф. П. Филин. Москва 1979; *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*. Red. K. Polański. Wrocław-Warszawa-Kraków 1993; *Słownik terminów literackich*. Red. J. Sławiński. Wrocław 1988.

² Zob. M. Głowiński: *Peryfrazy współczesne*. „Nowomowa po polsku”. Warszawa 1990, s. 31.

szych prac A. i P. Wierzbickich³, M. Głowińskiego⁴ i artykuł I. Daszczyńskiej⁵. Natomiast w dostępnej literaturze rosyjskiej oprócz drobnych wzmianek w niektórych podręcznikach stylistyki, np. D. Rozentala, znajdujemy artykuł N. Kożyna omawiający peryfrazę czasów radzieckich oraz W. Milechinej i Z. Popowej o stosunku peryfrazy do frazeologii⁶.

Z punktu widzenia struktury gramatycznej peryfrazy to przede wszystkim połączenia „rzeczownik + przymiotnik”, np.: *wieczne miasto* – Rzym, „rzeczownik + rzeczownik w formie dopełniacza”, np.: Leningrad – *kolebka rewolucji* lub różne kombinacje dwóch przedstawionych typów, np.: *Wybrzeże Kwiatu Pomarańczy* i in. Jak widać z przytoczonych przykładów, przedmiotem naszych zainteresowań będą peryfrazy w funkcji predykatu lub w apozycji. W obu tych wypadkach po opuszczeniu imienia własnego uzyskujemy wyrażenie równoważne, ekwiwalentne, ale nie równoznaczne.

Autorzy dostępnych opracowań wskazują na kojarzenie, łączenie nazwy opisowej i imienia własnego z jednym denotatem nie na podstawie tożsamości znaczeniowej, lecz na podstawie naszej wiedzy o rzeczywistości. Jest to warunek właściwego odbioru peryfrazy, który powinien być spełniony w odniesieniu do znanych obiektów (postaci, miejsc), które już posiadają swoją nazwę.

Ze względu na sposób nasycenia sądami wartościującymi peryfrazy dzieli się na o p i s o w e, czyli logiczno-pojęciowe, i o b r a z o w e⁷. Pierwsze z nich akcentują jakieś pojedyncze cechy omawianego denotatu, a są nimi najczęściej – w przypadku osób – tytuły zawodowe i nazwy funkcji zastępujące imię własne, które już wcześniej zostało nam zakomunikowane. Takie peryfrazy urozmaicają tekst i pozwalają uniknąć powtórek, np.: *kanclerz Niemiec, premier Rosji*, a w przypadku obiektów geograficznych – *stolica Polski, afgańska stolica*. Ich cechą charakterystyczną jest brak ekspresji, brak sugerowanej oceny. Peryfrazy obrazowe natomiast pełnią funkcję emocjonalno-ekspresywną, narzucającą pewną wizję przedmiotu poprzez jej jednostronnie wartościującą charakterystykę, np.: *rzeźnik z Bałkanów* lub *królów polskich rzek*⁸.

³ Zob. A. P. Wierzbiccy: *Praktyczna stylistyka*. Warszawa 1970, s. 183–186.

⁴ Zob. M. Głowiński: *Peryfrazy...*, s. 31–38.

⁵ I. Daszczyńska: *O internacjonalizacji wyrażen peryfrastycznych*. W: *Współczesne tendencje rozwoju języków słowiańskich*. Red. M. Blicharski, H. Fontański. Katowice 1994, T. 1, s. 35–42.

⁶ Zob. A. H. Кожин: *Перифрастические построения в языке советской эпохи*. „Русский язык в школе” 1977, № 4, s. 89–94; В. И. Милехина, З. Д. Попова: *Перифразы в отношении к фразеологии*. „Проблемы фразеологии”. Ред. В. Т. Бондаренко. Тула 1980, с. 20–24.

⁷ Podział przyjęty przez I. Daszczyńską: *O internacjonalizacji...*, s. 36.

⁸ Ten typ peryfraz nosi również nazwę poetyckich, por. *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego...*

Peryfrazy są w równym stopniu domeną języka literatury pięknej, jak i środków masowego przekazu, zwłaszcza publicystyki, dlatego materiał, który zostanie poddany analizie w naszym artykule, został wyekscerpowany z polskich i rosyjskich gazet i czasopism⁹. Przedstawione peryfrazy, oparte w wielu wypadkach na metaforze i metonimii, należą do grupy obrazowych i zastępują nazwy geograficzne. Celem niniejszego artykułu jest prześledzenie mechanizmu tworzenia peryfrazy, zmian zachodzących w jej strukturze i funkcji w tekście.

W grupie peryfraz odnoszących się do nazw geograficznych chyba bardziej niż w innych ma miejsce wspomniane we wstępie odwoływanie się do naszej wiedzy pozajęzykowej, albowiem częstym zjawiskiem jest tu wykorzystywanie nazwy innego miasta. Jest to swoisty akt przyrównywania, np. *Wenecja Północy* – St. Petersburg lub Sztokholm, *Wenecja Indii* – Udaipur, *Wenecja Afryki* – Abidżan; *polski Manchester* – Łódź, *русский Манчестер* – Iwanowo; *Северные Афины* – Edynburg; *Litewski Sopot* – Pałanga; *polskie Detroit* – Głowno; *Weronia Północy* – Szczecin. Nazwy własne wchodzące w skład peryfraz konotują pewne uogólnione, powszechnie znane treści znaczeniowe takie, jak: «malownicze położenie nad morzem, z siecią kanałów i walorami turystycznymi» (Wenecja), «centrum przemysłu tekstylnego» (Manchester), «ośrodek naukowy i kulturalny» (Ateny), «znany kurort nadmorski» (Sopot), «centrum przemysłu motoryzacyjnego» (Detroit), «ośrodek kulturalny» (Weronia). Peryfrazy tego typu stanowią swoistą hiperbolę, akt nobilitacji dla mniej znanych denotatów, a niezupełna ich identyczność sygnalizowana jest przez określniki wskazujące na kontynent, kraj lub część świata. Również w przypadku małych miasteczek można zaakcentować poprzez peryfrazę podobieństwo do powszechnie znanego denotatu, np.: *mały Berlin* – Głogówek; *mała Moskwa* – Brzeg. O ile w opisowych nazwach miast o nieutożsamianiu denotatów informuje określnik *mały / mała*, to w nazwach państw *drugi / druga*, np.: *Polska – drugą Japonią*; *Turkmenistan – второу Кыргызм*. Należy zauważyć, że nazwy przywołane w peryfrazach zachowują związek przedmiotowo-logiczny z miastem (państwem). Nie można tego jednak stwierdzić w przypadku innego toponimu używanego w peryfrazach – *Mekka*.

W obu porównywanych językach wyraz ten pełni funkcję pospolitego, co wiąże się ze zmianą znaczenia na «miejsce, które z jakichś względów jest

⁹ Przede wszystkim z ukazującej się na Śląsku prasy codziennej, czasopism rosyjskich „Деловые люди” 1995 r., „Огонек” 1998 r., „Nowe czasy”/ „Новое время” 1989/1990 – ostatni rok edycji równoległych wersji – polskiej i rosyjskiej. Materiał został wzbogacony danymi nowych słowników języka polskiego: *Słownik współczesnego języka polskiego* pod redakcją B. Dunaja (Warszawa 1996) oraz A. Bogusławskiego i J. Wawrzyńczyka: *Polszczyzna, jaką znamy: nowa sonda słownikowa* (Warszawa 1993). Zob. także: S. Kałuski, T. Komornicki: *Słownik niekonwencjonalnych nazw geograficznych* (Warszawa 1996).

atrakcyjne dla ludzi, do którego przybywają oni masowo», np.: *mekka dla turystów* – Paryż; *mekki narciarskie* / *горнолыжные мекки* – Gudauri i Dombaj. W przypadku wymienionych peryfraz związek z miastem zostaje zachowany, ale już przykłady: *mekka dla turystów* – wodospad Wiktorii; *Дубай – мекка для российских челноков* i *Rosja – мекка baletu / балетная мекка* wskazują na rozszerzenie znaczenia denotacyjnego nazwy użytej metaforycznie. Oprócz omówionych typów ciekawie prezentują się wyrażenia peryfrastyczne uwzględniające nazwę jakiegoś obiektu charakterystycznego dla danego miasta, np.: Paryż – *nadsekwańska stolica*; Wiedeń – *naddunajska stolica*, którym w języku rosyjskim odpowiadają konstrukcje oparte na metonimii: Paryż – *берега Сены*; Petersburg – *берега Невы*. Z innych przykładów wymieńmy: *miasto nad laguną* – Wenecja; *podjasnogórski gród* – Częstochowa; *Abu Zabi – miasto-ogród Zatoki Perskiej* / *Абу Даби – «город-сад Персидского залива»*; *город огней* – Las Vegas¹⁰. W skład wielu peryfraz wchodzi słowo *stolica*, bądź w znaczeniu podstawowym (por. Wiedeń i Paryż), bądź w znaczeniu przenośnym, np.: *stolica polskiej piosenki* – Opole; *zimowa stolica Polski* – Zakopane; *kapuściana stolica* – Charsznica oraz eksponujące aspekt religijny *Stolica Apostolska* i *Stolica Piotrowa* – Watykan.

W grupie peryfraz zastępujących nazwy państw na szczególną uwagę zasługują: *Kraj Kwitnącej Wiśni* / *«Страна цветущей вишни»* i *Kraj Wschodzącego Słońca* / *Страна восходящего солнца*, które ostatnio parafrazowane są na *Kraj Wschodzącego Jena* / *Страна Восходящей Иены*¹¹.

Drugą powszechnie znaną i używaną peryfrazą jest *Kraj Tysiąca Jezior* / *Страна Тысячи Озер* – Finlandia. Jednakże w języku polskim ta sama peryfraz, po wymianie wyrazu *kraj* na *kraina*, co nie jest jednak warunkiem koniecznym, odnosi się do Pojezierza Mazurskiego.

Peryfrazy często odwołują się w swojej treści do eksponowanych w przewodnikach turystycznych charakterystycznych elementów krajobrazu, a tworzące je wyrazy zachowują swoje znaczenie pierwotne. Podobne zjawisko można zaobserwować w przykładach: *kraina gór* / *горная страна* – Haiti; *kraina gór* / *страна гор* – Afganistan; *kraina „Górskich orłów”* / *край горных орлов* – Albania; *kraj tulipanów* / *страна тюльпанов* – Holandia; *страна миллионов слонов* – Laos. Z kolei do symboliki flag i godła nawiązują: *страна кленового листа* – Kanada; *syreni gród* – Warszawa oraz – z dużą dozą prawdopodobieństwa – *Kraj Wschodzącego Słońca* i *kraina „Górskich orłów”*.

¹⁰ Zachowany został oryginalny zapis peryfraz, czasami niezgodny z zasadami pisowni, zwłaszcza w przypadku nazw rosyjskich. Zauważalne są także różnice w zapisie polskim i rosyjskim.

¹¹ M. Głowiński nazywa je „peryfrazy-kicze”.

Charakterystykę denotatu z punktu widzenia historycznego, a czasem historyczno-politycznego – tutaj już bez podziału na klasę miast i państw – zawierają peryfrazy: *страна фараонов* – Egipt; *колыбель цивилизации / колыбель человеческой цивилизации* – Morze Śródziemne; *земля wolnych ludzi* – Tajlandia; „rosyjska Ameryka” / «Русская Америка» – Alaska; *wyspa wolności / остров свободы* – Kuba; *święta wyspa komunizmu / святой остров коммунизма* – Wandlitz w b. NRD czy też „perła w koronie” *imperium brytyjskiego* – Indie. W tym miejscu należałoby podkreślić, że wyraz *perła* jest w peryfrazach jednym z bardziej rozpowszechnionych na oznaczanie miejsca z różnych względów cennego, niepospolitego, o czym świadczą przykłady: *perła Adriatyku* – Dubrownik lub Chorwacja; *жемчужина Средиземноморья* – Kreta; *жемчужина Востока* – Tajlandia; *жемчужина Ладого* – wyspa Tulon, czy też *perła Jury Krakowsko-Częstochowskiej* – Ogródzieniec.

Zarówno wyraz *perła / жемчужина*, jak też *kolebka / колыбель* i *wyspa / остров* (Wandlitz) występują w znaczeniu metaforycznym. Peryfrazy tego typu, zwłaszcza zawierające element *perła*, często używane są w ogłoszeniach reklamowych podobnie jak i te, eksponujące walory wybrzeża, np.: «*bursztynowe wybrzeże*» / *янтарный берег* – okolice Kaliningradu i *wybrzeże „perłowe” / «жемчужный берег»* – rejon Abu Zabi. W celu podkreślenia rangi bądź funkcji jakiegoś miejsca używa się peryfraz zawierających nazwy istotnych organów ludzkiego ciała, oczywiście w znaczeniu przenośnym, np.: *serce zielonej wyspy* – Dublin; *serce Ameryki / сердце Америки* – środkowo-zachodnie stany USA; *płuca Ziemi / легкие планеты* – Amazonia. Niektóre peryfrazy zawierają charakterystykę społeczno-gospodarczą, np.: *gorod bezработных невест* – Iwanowo; *republika bananowa / банановая республика*, używane częściej w liczbie mnogiej na oznaczenie krajów Ameryki Łacińskiej gospodarczo zależnych od USA (np. Gwatemala, Honduras), czy też *tygrysy azjatyckie / азиатские тигры* – kraje osiągające szybki wzrost gospodarczy (Pd. Korea, Hongkong, Taiwan, Singapur), jak również na zasadzie analogii: Czecha – *тигр Европы*. W przykładach tych «banan» funkcjonuje jako znak dobra nieprzetworzonego, natomiast «tygrys» – zgodnie z tradycją Dalekiego Wschodu – symbolizuje siłę, odwagę i potęgę¹²). W celu podkreślenia potencjalnych rezerw danego regionu stwarzających możliwości osiągnięcia dużych zysków używa się nazwy urojonej złotodajnej krainy *Eldorado*, np.: obwód Tiumeński – *советское газовое Эльдorado*; Medellin – *narkotykowe eldorado*. Dość sporadycznie na plan pierwszy w peryfrazach wysuwa się element chrześcijańsko-religijny (por. *Stolica Apostolska, Stolica Piotrowa*), np.: *pierwsza córka kościoła* – Francja; *родина трех религий* – Izrael i, w odniesieniu do tego samego denotatu, *земля обетованная*. Na

¹² Zob. „Nowe Czasy” 1989, nr 27, s. 16.

uwagę zasługują również peryfrazy odnoszące się do naszego wschodniego sąsiada. Z konotacją pozytywną – *Kraj Rad* i negatywną: *imperium zła* / *империя зла*; *żandarm Europy* / *жандарм Европы* i *kolos na glinianych nogach* / *колосс на глиняных ногах*, choć w tym wypadku chodzi bardziej o aspekt gospodarczy. Cech eufemizmów natomiast można się doszukać w peryfrazach: *Starszy Brat* i *Wielki Brat*.

W planie funkcjonalnym peryfrazy przyjęto dzielić na ogólnojęzyczne – powszechnie przyjęte i zrozumiałe – oraz indywidualno-autorskie¹³. Pierwsze z nich wykazują cechy stałości zarówno ze względu na strukturę tworzących je elementów, jak też odnośność przedmiotowo-logiczną, np.: *dach świata* – Pamir. Ponadto wyrażenie peryfrastyczne i denotat pozostają tu w stosunku potencjalnej wymienności, tzn. peryfraza wskazuje na nazwę nieopisową, a nazwa ta przywołuje peryfrazę. Jest to jednak zjawisko występujące dość rzadko. Znacznie częściej mamy do czynienia z tworam indywidualno-autorskimi, które nie mają swoich stałych denotatów, a o ich znaczeniu decyduje kontekst. W grupie omawianych przez nas przykładów cechy pewnej stałości wykazują peryfrazy odnoszące się do Japonii i Finlandii oraz w mniejszym stopniu do Paryża, Wiednia, Warszawy czy Zakopanego.

Ich odnośność przedmiotowo-logiczna pozostaje bez zmian. Ponadto spełniają one warunek potencjalnej wymienności. Sporo jest jednak takich peryfraz, które można odczytać tylko jednostronnie, czyli poszczególne nazwy geograficzne nie mają swoich stałych odpowiedników, które byłibyśmy w stanie w każdej chwili odtworzyć.

W wybranej do analizy grupie peryfrazy tworzone są najczęściej na bazie rzeczowników stanowiących „słowa-klucze”, używanych w znaczeniu przenośnym, np.: *mekka*, *stolica*, *perła*, *kolebka*, *tygrys*, gdzie zmiana znaczeniowa opiera się na metaforze, rzadziej na metonimii, np.: ros. *бежега* i nazwa rzeki na określenie miasta. Poza peryfrazą są to po prostu wyrazy w znaczeniu przenośnym. Jeśli natomiast „słowo-klucz” zachowuje znaczenie podstawowe, to ulega ono modyfikacji pod wpływem przymiotnika motywowanego rzeczownikiem metonimicznie związanym (*bursztynowe wybrzeże*, *republika bananowa*) lub rzeczownika (*kraina gór*), tworząc wyrażenie opisowe. W ten sposób wybrzeże Bałtyku kojarzy się z bursztynem, Gwatemalę z bananami, a Afganistan z górami. Oczywiście wcale nie świadczy to o tym, że nie ma tam ważniejszych obiektów, ale w tekście, z którego peryfrazy pochodzą, właśnie te elementy były z różnych względów najistotniejsze. Każda peryfraza indywidualno-autorska wielokrotnie powtarzana – w związku ze stabilizacją jej znaczenia – może stać się idiomem. Ztraca wtedy cechy „świeżości” i podlega takim samym procesom, jak cały system

¹³ Terminów używam za I. Daszczyńską: *O internacjonalizacji...*, s. 36.

językowy, może więc zmienić swój denotat, np. *perła Adriatyku* – Dubrownik, zniszczony w czasie wojny, utracił swoje walory turystyczne, stąd przeniesienie nazwy na Chorwację. Czasami w powszechnie znanej peryfrazie następuje wymiana jednego z jej elementów, np. *Kraj Wschodzącego Jena*, przez co cała peryfraza nabiera innego charakteru i może być użyta w tekście dotyczącym gospodarki i finansów. Z kolei wyrażenie *tygrysy azjatyckie* stwarza podstawę do zaistnienia bliższych nam *tygrysów europejskich* bądź *tygrysów Europy*. Tak więc peryfrazy z jednej strony stanowią strukturę trwałą, z drugiej jednak żywą, tj. podatną na modyfikacje w ramach systemu językowego.

Jak widać z analizowanych przykładów, peryfraza może być opisową formułą zastępującą powtarzające się słowa, chwytem reklamowym rozbudzającym wyobraźnię potencjalnych klientów i wygodnym skrótem eksponującym najistotniejszą cechę denotatu. Może występować w tekstach publicystycznych o tematyce ekonomiczno-gospodarczej, polityczno-historycznej, turystyczno-reklamowej i in.

Ciekawą kwestią jest z pewnością pochodzenie niektórych peryfaz. Ponieważ są one tworzone ze środków i według schematów danego języka, to trudno udowodnić, że są one kalkami. Jest to możliwe przede wszystkim wtedy, gdy wskazują na to sami autorzy, np.: *kraj wolnych ludzi*; *kraina gór*. Rzadko kiedy udaje się ustalić ich pochodzenie na podstawie słowników, np. *imperium zła* – to określenie użyte przez R. Reagana; *kolos na glinianych nogach* – nawiązuje do Biblii, a *Starszy Brat* i *Wielki Brat* do powieści Orwella *Rok 1984*¹⁴. Czasami można znaleźć dane o ich źródłosłowie w opracowaniach nie traktujących o peryfrazie, np. zdaniem E. Grodzińskiego japońska nazwa Japonii – *Nippon* znaczy tyle, co «Wschód Słońca», również chińska nazwa Japonii – *Je Peng Kuo* to po polsku «Kraj Wschodzącego Słońca»¹⁵. Wyrażenia te powstają w jakimś języku narodowym, a potem na zasadzie kalkowania rozpoczynają swoją drogę ku internacjonalizacji. W takim wypadku w ustaleniu źródła ich pochodzenia pomocne mogą się okazać dane ekstralingwistyczne.

Należałoby też wspomnieć o różnicach między peryfazami polskimi i rosyjskimi. Z powodu ograniczonej dostępności do źródeł materiał rosyjski jest skromniejszy, ale mimo to można stwierdzić, że różnice między peryfazami w obu językach są niewielkie. Wynikają one z odmienności systemów językowych: częstszego użycia w języku rosyjskim połączeń «przymiotnik + rzeczownik», w tej właśnie kolejności, zamiast «reczownik + rzeczownik w dopełniaczu», np.: *горная страна* / *kraina gór*, minimalnych

¹⁴ Пор. А. М. Бабкин, В. В. Шендецов: *Словарь иноязычных выражений и слов*. Санкт-Петербург 1994; A. Dąbrowska: *Słownik eufemizmów polskich*. Warszawa 1998.

¹⁵ Zob. E. Grodziński: *Zarys ogólnej teorii imion własnych*. Warszawa 1973, s. 185, 192.

różnic w liczbie elementów tworzących peryfrazę, np.: *колыбель человеческой цивилизации* / *kolebka cywilizacji* i doborze ekwiwalentów: *легкие планеты* / *płuca Ziemi*. Te, które występują tylko w jednym z języków, stanowią gotowy materiał do kalkowania.

Reasumując, peryfrazy tworzy się trzema sposobami: a) poprzez użycie nazwy własnej w znaczeniu metaforycznym wraz ze stosownym określeniem, np.: Kraków – *polskie Ateny*¹⁶; b) poprzez utworzenie wyrażenia opisowego na bazie przenośnego (najczęściej metaforycznego) znaczenia wyrazu pospolitego, np.: *kapuściana stolica*, *kolebka rewolucji*; c) budując peryfrazy wokół słów w znaczeniu podstawowym z przywołaniem jakiegoś obiektu charakterystycznego dla danego miasta lub kraju, np.: *krajina gór*, *naddunajska stolica*, *miasto nad laguną*, *страна миллионов слонов*. Występuje w nich kolejno: a) akt przyrównywania o charakterze hiperboli; b) metaforyzacja «słowa-klucza» i uzupełnienie jego treści poprzez przymiotnik metonimicznie związany lub rzeczownik w dopełniaczu; c) tworzenie na bazie wyrazów w znaczeniu podstawowym mniej lub bardziej wyszukanych konstrukcji wyrazowych, opartych na istniejących w realnej rzeczywistości obiektach geograficznych, pewnych faktach historycznych lub określonej symbolice. W każdym wypadku wszystkie elementy peryfrazy muszą być dobrane na tyle precyzyjnie, aby mogły wywołać konotację zgodną z zamysłem autora.

Peryfrazy, z jednej strony, są tworam i indywidualno-autorskimi, o kształcie uzależnionym od sytuacji i charakteru tekstu, z drugiej – stają się deskrypcjami o cechach idiomów. W tej funkcji niektóre z nich zachowują związek przedmiotowo-logiczny z denotatem, ale większość z biegiem czasu ulega modyfikacji w zależności od typu tekstu, w którym została użyta.

Niejednokrotnie są to bardzo ciekawe połączenia wyrazowe, które interpretując otaczającą rzeczywistość, potęgują wyrazistość przekazu i jego oddziaływanie na adresata, jak również urozmaicają tekst i nadają mu specyficzny koloryt. Z tych właśnie powodów są niezwykle przydatnym środkiem stylistycznym, jednym z najbardziej rozpowszechnionych we współczesnej publicystyce.

¹⁶ Peryfraz a pochodzi z opracowania: H. K a r w a c k a: *Warszawski kabaret artystyczno-literacki „Momus”*. Warszawa 1982, s. 13.

Ewa Straś

Перифразы в масс-медиа
(на материале польской и русской прессы)

Резюме

В статье рассматриваются вопросы формирования, модификации и стилистической функции польских и русских перифраз, заменяющих географические названия. Они строятся тремя способами, используя топонимы, слова в переносном и прямом значениях. Перифразы являются образованиями общепонятными и прочными, но с течением времени подвергающимися изменениям. Они украшают текст, дают определенную характеристику описываемому объекту, иногда выполняя функцию удобного клише. В связи с этим становятся одним из наиболее распространенных стилистических приемов в публицистике.

Ewa Straś

The periphrasis in Polish and Russian press

Summary

The author presents the problems connected with the construction, modification and stylistic function of periphrases replacing geographical names. There are three ways of creating periphrases: around toponyms, words in figurative senses and words in basic senses. Periphrases are fairly stable, yet with time they can be modified. Being very useful stylistic devices, they introduce some variety into newspaper texts by giving some characteristic of the object described, but sometimes they are only fixed clichés.